

Zapiski iz »zatišja«

18. oktobra 1962

Ko me je – mesec dni po smrti prijatelja in sodelavca Janka Travnca – povabil upravnik Slovenskega narodnega gledališča Smiljan Samec na razgovor o tem, naj bi prevzel SGM, me je spravil v pošten precep. Bil sem takrat že trdno odločen, da se poslovim od Mestnega teatra po trinajstih letih in stotrinajstih premierah – še več: bil sem že dogovorjen s Cenetom Vipotnikom, da prevzamem uredniško mesto v Cankarjevi založbi s prvim septembrom. V glavnem smo se že sporazumeli o delovnem področju, določena je bila že plača – ne slaba za naše razmere – in pokazali so mi že prijetno sobico, sončno in urejeno, v kateri naj bi delal, kadar se ne bi odločil, da delam doma ... Ko pa sem po prvih minutah pomenka prosil Smiljana Samca, naj mi pokaže prostore gledališkega »muzeja« in je iskal pri tajnici ključ, mu ga je izročila s pripombo: »Saj ne bosta mogla noter!«

Nisem verjel, pa je bilo res tako. S težavo sva odrinila vrata za nekaj pedi in prestopala gore papirja, knjig, časopisov, klišejev, letakov, kipov, maket, fotografij, scenskih osnutkov in kar je še bilo take muzejske šare, da sva prišla v »ravnateljstvo« sobo. Tam je bila situacija še brezupnejša: pisalna miza s telefonom vred je bila založena skoraj meter visoko, prav tako stol, omarice, tla... Ne pretiram: na koncu drugega tedna dela smo »odkopali« izpod papirja in vsega drugega gradiva – mizico za pisalni stroj, o kateri prej nihče ni slutil, da je tam.¹

S Smiljanom Samcem sva se samo spogledala in si dala nekaj dni odloga.

Res, bil sem v precepu. Za vsako ceno sem hotel iz dnevnega teatra. Razgovori s Cenetom in Djurom Šmicbergerjem so obljubljali kar najbolj ugodne zunanje delovne pogoje, od dne do dne bolj pa sem čutil, da se bom oddaljil od stroke, ki sem ji dal vendarle celi dve desetletji. Tu pa je bilo čisto nasprotno stanje: za prvi čas nobenih delovnih pogojev, v perspektivi pa vabljive možnosti, da si uredim inštitutek za raziskovanje slovenskega gledališča, inštitutek z muzejem, kadar nam bodo dali prostore – ne muzej z inštitutom ali sploh samo muzej.

Ta teaterski škrtat je zmagal. »Če mi daste za prvi čas še sobo, ki je bila svojčas že muzeju dodeljena, če jo opremito z novimi omarami in pridenete

¹ Janko Traven je bil pol leta bolan; v tem času ni hodil v muzej, prihajalo pa je novo gradivo in metali so ga kar na »kupe«.

k temu še toliko denarja, da sestavim najosnovnejšo delovno ekipo, potem sprejemem«, tako sem povedal upravniku ob drugem srečanju, že nekaj dni zatem.

Pristal je na vse to. Dogovoril sem se z gospo Travново,² da prevzame honorarno delo v tako »razširjeni« ustanovi. Potem sem povabil še Mirka Mahniča, svojega starega kamerada iz slavističnega seminarja, iz prvih mesecev ljubljanske ilegale in kasneje še Mestnega teatra, naj bi prevzel skrb za najbolj delikatno stvar – korespondence in sploh rokopisno gradivo. Gospa Travnova se je rada odzvala povabilu. Tudi mi smo je veseli: edina vsaj približno ve, kaj je med temi kupi. Mahnič ni hotel sèm v službo; rad pa je pustil film in se dal angažirati kot dramski lektor – po dogovoru med Štihom in menoj, da bo tukaj delal honorarno. Meni je vseeno: njegove štiri ure odležejo za sedem. Mahniča je film še za mesec dni zadržal in tako smo začeli prvega septembra – gospa Travnova, snažilka in jaz. Ves mesec smo delali kot arheologi, skoraj vsi trije isto. Snažilka je požrla nekaj malega več prahu, midva sva imela nekaj več posla s sortiranjem v najbolj grobem pomenu besede. V dveh tednih so bile nove omare založene do vrha. Potem smo dobili še štiri zelo velike v delavnicah SNG-ja in sobico za skladišče na Karlovski cesti. Tja smo prepeljali cel kamion panojev, velikih eksponatov, zabojev. »Ravnateljeva soba« je bila že tretji teden človeško bivališče. Potem smo razdrli »jaslice« sredi velike sobe. Kadar bomo spet muzej, bo treba vse to sodobneje urediti – samo makete smo ohranili, tisti »weekend« na sredi je šel med staro šaro. In še marsikaj od tega, kar smo zaenkrat še spravili na varno, bo šlo med staro šaro, saj je ogromno balasta med dragocenostmi v teh zbirkah. Skladiščnik iz gledaliških delavnic, ki nam je pomagal nositi svežnje papirjev v omare, je najbrže kar prav povedal: »Enkrat sem tole že prenašal s Travnom – pa bom še enkrat, ko bomo vozili na odpad«.

Natančno mesec dni po prvem zaletu je postala tudi druga soba človeško bivališče. Tretja, nova, je najbolj sodobno urejena, vendar si jo do Novega leta še delimo s Košakom,³ ki jo je svojčas Travnu zaplenil in postal tako eden glavnih krivcev, da je bil odtlej Slovenski gledališki muzej urejen po »Haufen–Sistemu«.⁴ Eleganten ta muzej res ni, je pa v njem prijetno, ravno toliko je našarjen, kolikor mu dobro dé in delovno vzdušje je v njem. Pripeljali so nam nekaj pohištva iz Šestove zapuščine in ko se je pojavil z enomesečno zamudo Mirko Mahnič, smo lahko pričeli z urejanjem posameznih zbirk. Tako že nastaja prva kartoteka »rokopisnega oddelka«, urejajo se skladovnice gledaliških listov, pregledujemo material za bodočo fototeko. Prvega decembra dobimo administratorko in prvega januarja knjižničarko. Tako nas bo za prvo leto dovolj (četudi se je že preko dvajset ljudi, tudi zelo porabnih, zanimalo za mesta pri nas).

² Ana Travnova, žena prvega ravnatelja SGM.

³ Milan Košak, v tistem času glavni tajnik SNG.

⁴ Ta izraz sem v šali uporabljal in marsikdo je mislil, da gre za "sistem" nemškega muzeologa; mislil sem seveda samo na "kupe".

Tako gre naša ustanova v novo fazo razvoja. Janko Traven ima neprecenljive zasluge, da je zbral z vseh vetrov gradivo, ki ga nihče od nas ne bi. Urediti pa ga sam v teh dveh sobicah kajpada ni mogel. To bo zdaj naša naloga.

Prvi del smo opravili: pospravili smo kupe. Drugi bo zamudnejši: sortiranje, izpopolnjevanje, izločanje, katalogiziranje. Na muzejske zbirke bomo mislili takrat, ko nam bodo dali nove prostore.

In razgovori o teh so že zelo konkretni. Določena je hiša na Mestnem trgu 19,⁵ ki naj bi jo preuredil Zavod za ureditev stare Ljubljane za tri ustanove – tam naj bi v drugem nadstropju domoval SGM. Nič zato, če bo to šele čez leto dni ali pa tudi še kakšen mesec kasneje. Dotlej bo naš »inštitutek«⁶ že dobil prve obrise svojega profila in lahko bomo začeli s pripravami za njegov »ilustrativni«⁷ del, za muzejske zbirke, namenjene ne le strokovnjakom, temveč tudi širšim krogom občinstva, ki jih ne zanima le sodobno gledališče, temveč tudi stoletni razvoj, iz katerega je živo gledališče sedanosti zraslo.⁶

24. septembra 1963

Leto je okrog, v to knjigo pa ni bila zapisana nobena beseda več. In vendar, veliko dela je bilo opravljenega v tem času.

Že po dveh mesecih se je naselil v teh prostorih red. Zbirke so pregledane in vsaj sortirane, če že ne ravno strokovno urejene. Najdemo pa skoraj vse, kar iščemo ali kar kdo išče pri nas – in to je že nekaj.

Po Novem letu, ko smo dobili z gospo Nevenko imenitno knjižničarko in z gospo Bebo podjetno organizatorko,⁷ smo postali že skorajda normalna ustanova, četudi še vedno miniatura. Pa nismo spravili samo vsega tistega v red, kar smo našli na kupih: knjižnico in arhiv, fototeko, zbirko risb, scenskih skic in načrtov, letake in drobne tiske in spominske predmete, pa filme in klišeje in kar je še vsega tega; začeli smo tudi z novim delom.

Dve stvari bi bilo vendarle vredno posebej poudariti: naše delo na dokumentaciji – od Novega leta skrbno izrezujemo, lepimo in katalogiziramo domala vse, kar je v naši periodiki o slovenskem teatru in o slovenski dramski književnosti. Nastaja imenitna reč – zakaj ni že kdo pred nami delal tega, da bi mogli mi zdaj uporabljati? Nastaja pa še druga pomembna zbirka: fonoteka. Vse pomembne lanske predstave so posnete na magnetofonski trak, zraven tega pa rešujemo iz radijskega, filmskega itd. arhiva, kar je pomembnega za zgodovino teatra, iščemo stare plošče s posnetki naših igralcev itd.

Prvi uspeh teh prizadevanj je bil naš Prvi intimni večer. Pripravili smo magnetofonski trak s posnetki slovenskih igralcev, ki so se že poslovili – od Verovška pa do Julke Staričeve in Draga Makuca. Povabili smo v te naše skromne, tesne sobe najprej nekaj »predstavnikov«, potem člane ljubljanske

⁵ Soseđa tiste hiše, v kateri je zdaj SGM.

⁶ Nekatere podrobnosti sem popisal – na pobudo Bojana Štiha – v članku »Nekaj o gledališkem muzeju, ki je in ga ni« (GLJLD 1963-64, 50).

⁷ Nevenka Gostiša, dotlej knjižničarka NUK-a; Marija Kolarič-Beba, tajnica.

Drame, Mestnega teatra, igralske akademije, muzejev in prijatelje, ki jih to zanima. Bilo je nekaj prav zanimivih in prijetnih večerov v aprilu in maju (res škoda, da nismo sproti kaj zapisali o tem). Zdaj pripravljamo drugi tak večer, posvečen Milanu Skrbinšku, ki je prav v zadnjih mesecih življenja tako pogosto obiskoval naš muzej in smo ga ob teh priložnostih tudi posneli – deloma ilegalno – na trak.

Takrat, ob teh »intimnih večerih«, pa tudi sicer, se je zvrstilo v naši hiši veliko prijateljev, ki so blizu našemu delu. Prihajali so slovenski književniki – najpogosteje od vseh Bratko Kreft, profesorji AIU s Kumbatovičem na čelu, dr. France Koblar, igralci Sever, Cesar, Potokar, Drenovec, Kovič, Debevec, Gabrijelčičeva, Nakrst – nekateri tudi z dobrim namenom, da bi nam pomagali razrešiti neznane fotografije in podobno gradivo. Prihajajo že tudi študenti z nalogami in marsikateri želji smo že lahko ustregli, raznim ustanovam smo dali na voljo fotose in drugo gradivo.

Navezali smo stike z domala vsemi sorodnimi ustanovami v Ljubljani in drugod po državi, stike, ki jih bo treba kajpada še utrditi, ko bomo postali res pravi muzej ali inštitut. O vsem tem veliko govorimo, tudi obljub ne manjka, žal pa je že nekaj precej konkretnih stvari šlo k vragu. Gre predvsem za prostor. To je problem, ki ni v naši moči, vse drugo bomo že sami uredili (če nam dajo še strojček za tiskanje denarja).

Zdaj imamo trdno vero v obljubo, da bomo dobili trakt v preurejenem nunskem samostanu. Ker gre za ureditev v okviru novega Trga revolucije, verjamemo, da se bo to res speljalo.⁸ Da le ne bi kdo stopil vmes in premaknil tiste prostore komu drugemu! Imamo pa že celo načrte, prav presenetili so nas, ko so nam jih poslali veliko prej kakor smo računali. Seveda, v najboljšem primeru bo to v začetku leta 1965. Dotlej nas čakajo gore internega dela.

Zdaj mislimo najprej na Skrbinškov večer, nemara že v oktobru. Potem na Shakespearovo razstavo ob 400-letnici – Shakespeare pri Slovencih. Zunaj te hiše seveda. Velika razstava, ki naj bi počastila ta praznik, pa tudi opozorila na našo ustanovo. Na njeno pravico do življenja in na potrebo, da se mu da zraka za to življenje.

In tretjič: prve publikacije. Z Mahničem si jih zamišlja kot nekako zbirko dokumentov SGM – objave zanimivega gradiva s primernimi komentarji. Ni obvezno, da bi bilo dolgočasno. Nasprotno! Že s prvimi intimnimi večeri smo pokazali in dokazali, da je lahko gledališki muzej od sile živa reč!

Te tri stvari so – poleg urejanja gradiva – naš letošnji minimalni program. Maksimalni pa je: selitev, osamosvojitvev. Ustvariti pogoje za to, da bomo lahko ustregli raziskovalcem in obiskovalcem – da bomo znanstvena in ljudskoprosvetna ustanova obenem.

In še en obrobni namen imamo: da bi sproti, ne kakor lani, vpisovali v to kroniko vse, kar se pomembnega zgodi. Vse, kar se nam zdi danes

⁸ Imeli smo dolge in na pogled uspešne pogovore s projektantom ing. arch. Edom Ravnikarjem.

pomembno; ali pa, kar bi kdaj pozneje utegnilo biti vsaj zanimivo, če že ne pomembno.⁹

30. septembra 1963

Danes je odšel še Mahnič v bolnišnico. Tako sva zdaj z gospo Travново sama. Nevenka je že drugič v bolnišnici in nobenega upanja ni, da bi se kmalu videli. Beba je po karambolu že od julija v staležu in bo še. Mahnič pa se je ranil s škarjami kar v službi, ko je izrezoval časopisne kritike ... Lepa reč. Kako naj delo teče?

3. oktobra 1963

Veliko obiskov, sami »slavni Slovenci«: Kreft, Filipič, Kosmač, Smolej... Sicer pa sva z gospo Travново še zmeraj sama in bova še kar ostala, kot kaže.

12. oktobra 1963

Spet dan v znamenju obiskov – naredil pa nič! Najprej dobri Ferdo Delak. Z dobro mislijo: da bi zbrali gradivo o slovenskih avtorjih na jugoslovanskih odrih. Potem dr. Radovan Brenčič. Obljubil nam je svojo korespondenco in še kaj – in pripovedoval zanimive reči in starega mariborskega teatra¹⁰ – škoda, da ga nismo mogli posneti na magnetofonski trak. Med tem obiskom nam je Rudi Omota prinesel naš magnetofon s posnetkom – žal pretehim – razgovora z Milanom Skrbinškom, tri mesece pred smrtjo. Potem mlada Poljakinja, s svojo profesorico s krakovske univerze.¹¹ In predsednik društva črnogorskih književnikov in še kopica telefonov vmes – ali je to sploh kakšen muzej? To je čisto navaden teater, džumbus, ne pa mir. Kaj bi šele bilo, če bi bili naši vsi zdravi in na mestu. Pa jih ni.

25. januarja 1964

V elaboratu »Nekaj tez za novi statut SNG v Ljubljani« razvija dr. Dušan Pirjevec¹² problematiko to ustanove, daje predloge za reorganizacijo in pravi na strani sedmi, v točki peti, iznenada: »Seveda vseh teh sprememb ni mogoče izvršiti prej, dokler ni rešena zadeva Gledališkega muzeja. V principu ni nobenega pametnega razloga, da živi ta muzej v okvirih SNG. Ne glede na stisko s prostori je vendar takoj možno vključiti ta muzej v neko drugo primernejšo inštitucijo.«

Ahacu bom sporočil, kako smo počaščeni, da nam je dodeljena kar naenkrat tako pomembna – vsaj zaviralna – vloga! In kam naj bi se priključili? O tem smo govorili že takrat, ko sem prevzemal SGM. Bile so štiri variante:

⁹ Žal te obljube nisem izpolnil in veliko zanimivega, če že ne pomembnega, je šlo v pozabo.

¹⁰ Res nam je kmalu izročil okrog tisoč pisem dramatikov, režiserjev, igralcev itd; to je še zmeraj ena dragocenejših zbirk rokopisnega oddelka SGM. Napisal je tudi izčrpne spomine na mariborski teater, ki smo jih objavili v Dokumentih SGM.

¹¹ Jolanda Groo, poznejša žena Primoža Kozaka; profesorica dr. Maria Bobrownicka, tudi sodelavka naših Dokumentov.

¹² Tisti čas je bil Pirjevec tudi predsednik Gledališkega sveta Slovenskega narodnega gledališča.

osamosvojitve, okvir SNG, združitev z AIU, združitev z Narodnim muzejem. Na prvi dve varianti sem pristal, drugi dve sem odklonil.

Vendar, stvar postaja akutna, ker je Smiljan Samec trdno odločen, da zapusti to hišo. S kom naj se potem pogovarjamo, če bodo hiše osamosvojene in pride na njegovo (degradirano) mesto kdorkoli?

V ponedeljek bom prosil za razgovor z Benom Zupančičem.¹³

Sicer pa smo bili danes z ravnateljico Zavoda za spomeniško varstvo in z ravnateljem Narodnega muzeja v Zavodu za izgradnjo Trga revolucije.¹⁴ Vse kaže, da se bomo v enem letu vendarle preselili tja.

Ne verjamem pa v nič več, dokler je vrabec na strehi.

7. junija 1966

Hiše še vedno ni in je še lep čas ne bo. Če smo verjeli v gotove karte, je bil to Trg revolucije. Zdaj že dve leti štrle v zrak okostnjaki – živ spomenik – česa?

Vendar smo marsikaj naredili to čas. Nemara več kot če bi bili »muzej«, to se pravi v dobri meri ljudskoprosvetna ustanova. Za nami je (že daleč za nami) Shakespearova razstava,¹⁵ ki je bila vendarle nekaj novega za naše razmere. Za nami je sedem zvezkov Dokumentov SGM, prve take revije v Sloveniji in Jugoslaviji – pa tudi ene zelo maloštevilnih na svetu (govorim samo o zvrsti, ne o kvaliteti). Skoraj bo pripravljena za tisk knjiga Repertoar slovenskih gledališč 1867 – 1967, ki jo urejamo že dve leti. In veliko novega je v naših zbirkah – od knjig in letakov, fotosov in posnetkov na magnetofonskem in filmskem traku do korespondenc in še in še ... Sicer pa je vse to na kratko povedano v naših letnih poročilih, tudi objavljenih na zadnjih straneh Dokumentov iz teh dveh let.

Pred nami pa je stoletnica Dramatičnega društva, to se pravi poklicnega teatra na Slovenskem. Pred letom smo (so) sestavili imeniten pripravljalni odbor z Josipom Vidmarjem na čelu in ta se je lansko leto celo prvič sestal; govorilo se je veliko in lepo – od takrat pa vse spi spanje pravičnega. Do danes kljub vsemu priganjanju ni bilo mogoče priti do druge seje tega odbora. Denarja ni, pa tudi zanimanje ni posebno živo. Bojan Štih,¹⁶ spočetka ves zavzet za to proslavo, je že pred meseci odločno izjavil – »Jaz ne bom slavil stoletnice«.

Naša miniatura, to se pravi SGM, pa dela tako kakor da proslava bo. Če nam bodo dali le nekaj denarja, bomo speljali tri stvari. Prva, najbolj gotova, naj bi bil poseben letnik Dokumentov – 250-300 strani gradiva,¹⁷ ki naj bi z novih plati (četudi ne ravno sistematično) osvetlilo posamezna vprašanja našega gledališkega razvoja. Za to verjetno bo nekaj denarja, saj

¹³ S takratnim republiškim sekretarjem za kulturo.

¹⁴ Z Mico Černigojevo in dr. Jožetom Kastelicem.

¹⁵ Shakespearova razstava (1964) je bila v prostorih Mestne galerije v stari Ljubljani.

¹⁶ Takrat je bil Štih ravnatelj ljubljanske Drame in nekaj časa tudi v. d. upravnika Slovenskega narodnega gledališča.

¹⁷ Posebni (deseti) zvezek Dokumentov SGM je izšel natančno ob jubileju in je narasel na 428 strani. Sodelovali so ugledni strokovnjaki, med njimi kar šest akademikov.

smo tudi za letos dobili dva milijona starih dinarjev. Teže bo z »bibliografijo«, knjigo s popisom vsega repertoarja v vseh slovenskih poklicnih gledališčih. Če bo denar, bo tudi knjiga.¹⁸ Če ne, jo bomo izdali v nakladi dveh izvodov (ena tretjina je že pretipkana, drugo je v kartotekah). In tretje: spominska razstava, prihodnjo jesen. Velika – po meri, koliko bo denarja.¹⁹ Ko bi hoteli napraviti nekaj vsaj toliko dostojnega kot je bila Shakespearova, bi potrebovali vsaj osem milijonov – za vse tri naše akcije pa blizu dvajset, pri današnjih cenah seveda.

Mi smo pri volji, vse pa še zdavnaj ni odvisno od nas in od naše dobre volje.

9. junija 1966

Spet morje obiskov – sami »znameniti Slovenci«. Anton Ingolič je prinesel podatke o svoji stari drami, za katero smo zvedeli iz Brenčičeve korespondence; Dragotin Cvetko članek o Janáčku za naše Dokumente; Smiljan Samec, ki tudi pripravlja prispevek za to številko; Jože Babič, ki išče tekste in nam je obljubil neke Lipahove rokopise; Lojze Filipič, ki je zmeraj bolj nesrečen v MGL (jaz sem ga svaril!). In tako naprej.

Je to sploh kakšen muzej, tako se spet sprašujem. Je; ampak gledališki.

17. junija 1966

Med obiski zadnjih dni: dr. Radovan Brenčič in ing. Peter Golovin. Dolgoletni mariborski upravnik nam je prinesel nekatera pojasnila v zvezi z njegovo korespondenco, za katero smo ga naprosili. Zagotovil nam je, da bo čez počitnice deloma napisal, deloma redigiral liste iz svojih spominov in nam jih jeseni prinesel.

Ing. Golovin je prišel iz Kanade na obisk in kar štiri ure je trajal razgovor. Prišel je tudi prejšnji upravnik Smiljan Samec, razgovor smo snemali na magnetofonski trak in posneli hkrati kratek film z našim nekdanjim baletnim mojstrom, koreografom in opernim režiserjem.

Bratko Kreft mi piše iz svojih goric pismo, rojeno v precejšnji depresiji. Vse polno besed o smrti. Pisal sem mu, naj pride med nas, kajti v takem stanju samota gotovo ni najbolj primerno zdravilo.

22. junija 1966

Strašno se poslavlja ta partizanska kulturna družčina. Saj se je dolgo držala. Samo Nikolaj Pirnat nas je zgodaj zapustil, zdaj pa se je odprlo: za Makucem Lojze Potokar in Jože Tiran in Jože Bon in zdaj Marjan Kozina – sami zvesti obiskovalci našega muzeja, sami dobri prijatelji.

5. julija 1966

Smisel sodobnega gledališkega muzeja (ali pa inštituta) vidim slejkoprej v tem, da to ni samo zbirališče starih plakatov in druge (gotovo ne nepotrebne)

¹⁸ Končno smo denar res dobili, v veliki meri po zaslugi Bojana Štiha, ki je imel tisti čas dobre zveze.

¹⁹ Jubilejna razstava je bila v prostorih Narodnega muzeja.

šare, temveč predvsem živ člen v naših kulturnih prizadevanjih (sicer bi se nikoli ne odločil, da se zaprem v tole kamrico). Zato smo se od vsega začetka (1962) lotili magnetofonskih in malo pozneje filmskih dokumentarnih snemanj. S takimi sredstvi smo oživili tudi našo razstavo o Shakespearu pri Slovencih itd.

Živ pa je naš muzej – in to sem hotel danes zapisati – tudi in predvsem zaradi tega, ker se skoraj sleherni dan zbirajo v njem ljudje, ki imajo ali pa so nedavno imeli odločujočo vlogo v slovenskem teatru. Zadnji teden smo imeli – nehoté – kar dve taki »zbirki«. Ob prvi priložnosti sem zapazil (žal šele potem, ko smo se razšli), da smo sedeli v temle kabinetu štirje slovenski dramaturgi, ki smo bili pred desetletjem ob istem času »na vladi«: dramski Kreft, operni Samec, celjski Filipič in mestni jaz. Dan ali dva kasneje je bila zasedba le nekaj malega spremenjena – pa je bilo zbrano skoraj celotno vodstvo SNG-ja pred več leti – upravnik Samec, dramski ravnatelj Klopčič, dramaturg Kreft in kot repek še »mestni« dramaturg k.g.

Navsezadnje je tudi to muzejska dejavnost, če takole kdaj sedemo skupaj – nemara pomembnejša, kot če bi razobesili po stenah posmrtné maske (naše ali pa za eno generacijo nazaj).

Konec julija 1966

Sredi počitnic, samo po naključju sem tukaj, pravzaprav kot »stranka« – iščem nekaj letakov in slik za svojo pisarijo. Pa vdereta v to poletno zatišje dve mladi Angležinji, sodelavki londonskega gledališkega inštituta. Kaj naj jima pokažem? Še če bi imeli urejen muzej s stalno zbirko in z vsem, kar sodi zraven, bi bila revščina vse skupaj (zanje), kaj šele tako, v teh treh sobah, med temi policami in škatlami. Še prava sreča, da smo tako pozno izumili fotografijo in tako tudi tisti naši primerki v Nollijevem albumu niso veliko mlajši od njihovih, vse drugo pa – ? Revščina, danes in včeraj.

10. septembra 1966

Stoletnica!

Zdaj se nenadoma spet na vso moč mudi! Odkar smo razpustili tisto aprilsko sejo, na katero predsednika sploh ni bilo in ga je še tajnica pozabila opravičiti; odkar je ravnatelj Drame v zvezi s sedemdesetimi milijoni pufa odločno izjavljal, da stoletnice ne bo slavil, je že kazalo, da bo šlo vse skupaj k vragu – edino tu v muzeju smo potihem naprej pripravljali naše publikacije – za vsak primer, še bolj pa za vsakdanjo rabo in potrebo.

No, zdaj me je klical Bojan Štih na vrat na nos in naenkrat je vse skupaj kar se da širokopotezno. V četrtek bo seja in potem večerja, vse v zvezi z rojstnim dnevom slovenskega teatra.²⁰ In to na najvišjem nivoju: predsednik in podpredsednik vlade, predsednik Mestnega sveta, sekretar za kulturo,

²⁰ Predsednik vlade (Izvršnega sveta) je bil takrat Janko Smole. Bila je res uspešna seja in še slavnostna večerja v reprezentančni vili na Vrtači.

Josip Vidmar in nekaj nas siromačkov iz teatra. Gostje iz tujine bodo, ansambli in individualni, svečanosti in publikacije – vse, vse!

Predračun, na pamet: štiriinšestdeset starih milijonov.²¹

25. oktobra 1967

Ne vem in ne vem, zakaj ne morem vsaj kolikor toliko redno jemati te knjige v roke, saj se dogaja krog mene toliko zanimivih reči, ki bodo šle v pozabo!

No, pa to zadnje mesece res ni toliko čudno. Bila je hajka, o kakršni se mi ni nikoli sanjalo, ko sem se odpravljal po trinajstih letih iz teatra v to »zatišje«. Ta prekleta stoletnica, le kdo si jo je izmislil? (V veliki meri jaz – nemara bi vsi pozabili nanjo, ko ne bi toliko opozarjal – oprostite neskromnosti). Sicer pa je zmeraj tako z menoj, da me tolčejo po glavi reči, ki si jih (čisto po nepotrebem) izmislim. Na primer že v teatru: kako lepo je biti dramaturg, če se znaš obvladati in ne vtikaš prsta v vsak precep! (Primer: Vidmar, Negro). Potem tista nesrečna Knjižnica MGL, kjer se je vedno začelo pri prvem pogovoru z avtorjem, končalo pa pri zadnji korekturi in ekspeditu ... In tako naprej. Vse do te stoletnice.

No, nekaj malega pa smo vendarle naredili. Publikacije bodo ostale, tudi razstava. Vse drugo pa je blef – in tega smo se skušali kar najbolj varno ogniti.

Sicer pa sem hotel povedati nekaj čisto drugega. Da sem vzel to knjigo vendarle spet v roke, mi je dal povod današnji obisk rektorja AGRFT Janeza Jermana in pa večmesečna predigra k temu obisku. Predigra: gre za nelepo pisanje Filipa Kalana v Gledališkem listu ob Lepi Vidi, konec lanske sezone. Nelepo, pa tudi smešno. Ne bom ponavljal – Gledališki list je ohranjen, najbrž v več primerkih. Ohranjena je tudi kopija mojega pisma, ki sem ga postal neposredno zatem rektorju in prosil za pojasnilo, če so tam (v »uradnem« glasilu igralske akademije) zapisane besede tudi uradna stališča rektorata. Pismo, ki je ostalo brez odgovora. Dobil sem edinole rektorjevo ustno zagotovilo preko Bojana Štiha, s katerim se je distanciral, pozneje je to zagotovilo tudi meni ponovil po telefonu in obljubil obisk.

Obisk je bil vljudnosten in prijateljski. Pogled na avtorja pamfleta enak na obeh straneh. Kaj pa se s tem spremeni? Saj poznamo Kumbo, pravi Janez Jerman. Seveda, mi ga že poznamo in vemo tudi, da se je blamiral s tistim pisanjem o »prenapolnjenih policah« (neobjavljenih) rokopisov na Akademiji, istočasno pa smo mu v jubilejnih Dokumentih objavili ponatis!²² Ljudje pa, ki vse to berejo ali gledajo njegov nasmešek na televiziji, jemljejo vse to zares. (Vsaj nekateri).

Še nekaj je vredno v tej zvezi ohraniti pozabi. Pred tedni so nas opozorili z republiškega sekretariata za kulturo na možnost vselitve v

²¹ V tem je bila všteta kar lepa vsota za natis naših publikacij (Repertoarja in jubilejnih Dokumentov) in za razstavo.

²² Medtem ko so akademiki Slodnjak, Kreft, Koblar, Cvetko, Škerlj, Batušič in mnogi drugi sodelavci pravočasno oddali nove rokopise, Kalanovega nikakor ni bilo mogoče dobiti; da ga ne bi pogrešali v jubilejni publikaciji, smo se odločili za ponatis ene njegovih razprav.

nekdanje klubske prostore v Wolfovi ulici.²³ Za nas bi bila to zelo dobra rešitev – za deset let ali več, za stalno zbirko in za kabinete. Sicer je to še golob na strehi, kajti kandidatov je več, od stanovalcev do gospodarskih podjetij, pa tudi igralske šole. V današnjem razgovoru mi je rektor zagotovil, da ni delal vloge za te prostore (kakor smo jo mi) in da jih ne bo zahteval, ker se zaveda, da je treba naš problem rešiti.

Bomo videli.

27. oktobra 1967

Po tem razgovoru, po nedavnem obisku pri republiškem sekretarju za kulturo, po pismu, naslovljenem na Izvršni svet, po zasebnem pismu podpredsedniku Izvršnega sveta, po razgovoru Bojana Štiha z njim in še in še – danes znova urgiram pri Sekretariatu, pri svetnikih in pri pomočniku Poliču. Povsod lepe besede in kopa obljub, pa nič manj ovir. Hočejo nas prepričati, da je tretje nadstropje malo primerno za muzej, da bo težko spremeniti stanovanje v »poslovni prostor« itd., itd.

Vse kaže, da spet ne bo nič.

Še dve zgodbi iz časov naše »čuvvene« stoletnice. Ko smo na eni izmed sej pripravljalnega odbora govorili tudi o tem, koga naj bi povabili iz tujine, sem predlagal predsednika FIRT-a, med drugimi seveda. Kumba je povedal, da to ni potrebno (s primernim nasmeškom seveda), kajti to da bo takrat že on sam. Potem smo povabili skromnega češkega znanstvenika doktorja Františka Černega. Preživeli smo nekaj zanimivih dni z njim in ker je bil pred tem na kongresu v Budimpešti, smo ga povprašali tudi, kako je z novim predsednikom FIRT-a. V zadregi je povedal, da so postavili Kumbatoviču še protikandidata, da so bile volitve tajne in da je bil izvoljen protikandidat, ta pa je bil – proti svoji volji – on sam.

Tako smo vendarle imeli predsednika FIRT-a v gosteh, predsednika mednarodnega inštituta za gledališke raziskave.

30. oktobra 1967

Danes zapiramo razstavo. Pravi zaključek je bil pravzaprav že v soboto zvečer, ko so gostovali – po Celjanih in Mariborčanih – še »naši vrli Tržačani«²⁴. Medtem ko je bila pri prejšnjih dveh priložnostih dvoranica še kar primerno zasedena – Celjani so dajali odlomke iz Cankarja, Mariborčani pa operni večer – je privabil Anarhist Jake Štoke toliko ljudi, da še stati niso imeli kje. Bilo je skoraj tako kakor pri otvoritvi razstave, ko računamo, da je bilo okrog tristo ljudi v teh tesnih prostorih.

Prav gotovo lep in vzpodbuden zaključek. Tudi sicer je bil obisk zelo lep. Vse številke še niso zbrane, prišlo pa je po dosedanjih podatkih okrog desettisoč glav (tudi nekaj večjih).

²³ Spet nova varianta za rešitev prostorskega problema; vseh je bilo v času mojega ravnateljavanja šestnajst ali sedemnajst.

²⁴ Tako na Shakespearovi kot na jubilejni razstavi so bili številni nastopi najvidnejših igralcev.

Zvečer podiramo in pakiramo. Takoj po dnevu mrtvih gre kamion v Maribor, čeprav bo odprta razstava tam šele trinajstega novembra. Vzrok: v Ljubljani nimamo nobene luknje, kjer bi mogli vse to deponirati.

Danes: spet nov predlog za preselitev. Pobuda: republiški sekretar za kulturo Tomo Martelanc. Sporočilo: Karlo Rupel. Kraj: njegovo stanovanje v Gradišču, menda 250 kvadratov, od tega dvoranica, dolga deset metrov. Za popoldne sva se dogovorila, da pridem »na ogled«.

5. januarja 1968

Zdaj je spet nekaj več miru v deželi, čeprav dela ni zmanjkalo. Jubilejna razstava je še vedno odprta v Trstu in čaka na novo premiero. Vendar, otvoritev: medtem ko se je v Mariboru trlo ljudi v baročni rotovski dvorani, je bilo v Trstu prav klavrno. Krivi so (tamošnji) organizatorji. Pravih vabil menda sploh niso razposlali, izbrali so neprimerno uro itd. – in tako nas je bilo menda vsega skupaj okrog štirideset. Treba pa je pripomniti: v Mariboru je bila otvoritev veličastna, potem pa zelo skromen obisk (po neuradnih podatkih komaj petsto); to se pravi, da niti šole niso znale izkoristiti priložnosti. V Trstu pa je razstava v samem teatru in hočeš–nočeš jo bo večji del publike vsaj mimogrede videl, zlasti še, ker je v času gostovanj ljubljanske Drame.

Zdaj pripravljamo za tisk enajsti zvezek Dokumentov, ki naj bo še vedno v znamenju stoletnice.²⁵

Hkrati pritiskajo na nas, naj bi pripravili vsaj skromno Cankarjevo razstavo za letošnje Sterijino pozorje. Malo smo že utrujeni, zato ne kažemo prevelikega navdušenja; če pa bodo dali denar, te pobude le ne bo mogoče zavrniti.

Z novimi prostori slabo kaže. Prva, dobra varianta (Wolfova 1) se je menda že podrla. Druga, slabša (Gradišče 7) visi v zraku. Malo dolgo nas že vlečejo za nos. V teh treh sobah pa se komaj še premikamo.

3. decembra 1968

Leto gre h kraju (te kronike pa nič).

No, zdaj imamo namesto treh štiri sobe. Dodelili so nam v nekakšno »souporabo« sejno sobo SNGja, bolj natančno: naša je, v souporabi pa jo bo imel Gledališki svet za seje (vsaka dva meseca ali manj) in v septembru, ko bodo vpisovali abonmaje, se bomo morali za ves mesec umakniti. S tem je naš problem očitno dolgoročno rešen. Vse druge variante so šle namreč k vragu.

Pač pa nas vabi Mestno gledališče, naj uporabljamo njegove nove prostorne in lepo urejene foyerje za stalne občasne razstave.²⁶ Domenili smo se najprej za Cankarjevo, ki bo odprta te dni, ob jubileju. To bo letos takorekoč že naš tretji javni nastop – po razstavi v Novem Sadu meseca

²⁵ Enajsti (dvojni) zvezek Dokumentov je bil nadaljevanje jubilejnega in je narasel spet na 362 strani.

²⁶ V teh prostorih smo imeli vrsto uspešnih razstav, ki so bile po otvoritvah na ogled obiskovalcem predstav.

maja in po razstavi o Veli Nigrinovi, ki smo jo uredili na željo gostov – Muzeja pozorišne umetnosti v Beogradu.

Sicer pa tiskamo nov, zajeten zvezek Dokumentov. Brez ambicij, da bi prodrli v pisateljevo »strukturo« in ga »izničili«, pač pa z željo, da bi zbrali kar največ gradiva o uprizarjanju njegovih del. Zraven delamo vse mogoče kartoteke (na primer kartoteko vseh biografskih člankov in zapiskov v naših gledaliških listih), urejamo rokopisni oddelek, kjer je nameščena od septembra nova moč (Majda Clemenz) itd. – le knjižnica stoji, ker je naša Nevenka že cele mesece na bolezenskem dopustu in razmišlja zadnje čase celo o upokojitvi.

Tako smo in nismo.

Najbolj me je sram, kadar obišče to naše skladišče kdo iz tujine. In večkrat se zgodi, da si kdo zaželi videti Slovenski gledališki muzej, ko pride v Ljubljano. V zadnjem času na primer angleški gledališki ravnatelj in indijski režiser. Oba z velikim interesom. Razlagamo jima naše raziskovalno delo, publikacije in vse tisto, česar nas ni treba biti sram. »Muzej« pa pač nismo. Če pridejo pravi ljudje, ki znajo ceniti to delo, je vse prav. Naša knjiga Repertoar 1867–1967, pa tudi Dokumenti, so deležni izjemnih priznanj (razen v domačem tisku). Kdor pa pride, da bi gledal pričevanja o našem srednjeveškem teatru na stenah ali »posmrtno maske« sodobnikov, ta je kajpada razočaran.

13. decembra 1968

Včeraj popoldne sva z Vladošo Simčičevo obiskala gospo Nablocko na Bokalcah. Več mesecev nisem bil pri njej; ni mi odgovorila na zadnje pismo in od nekod je prišel glas, da nikogar več ne pozna. Kakšno prese-nečenje! Sedela je na hodniku s starejšo gospo, spoznala naju je takoj, četudi je bilo mračno in pristrčno, četudi s težavo nama je stopila naproti. Res se je njena telesna podoba v tem zadnjem letu spremenila, ustnice in roke ji še bolj drhte kakor prej. Vendar – kakšna svežina! Pripovedovala je o svojem sinu, ki ga je našla po petindvajsetih (če ne še več) letih. Kazala je njegovo fotografijo v uniformi romunskega častnika in povedala, da ga v januarju pričakuje. Vladoša se je ponudila, da bi dala tisto malo sliko povečati. Bila je vesela, vendar: »Ne morem se ločiti od nje, dala ti jo bom takrat, ko bo prišel sin za cel mesec k meni.«

Vedela je vse, kar se dogaja v Ljubljani, posebej v teatru. Tudi o novem Hamletu. »Ali ni škoda našega teatra? Tako dober je bil! Se spominjata Levarja in Železnika v Glembajevih?« Spraševala je po znancih. »Moja Cirila je pa umrla«, je rekla z žalostjo v glasu, takoj za tem pa je skoraj veselo pristavila: »Oh, kakšen "jumor" je ona imela!«²⁷ »Kaj pa tisti Vladimir«, je iznenada vprašala. »Še igra?« »Še in celo veliko in nemara še boljše kakor prej.«²⁸

»Ne pišem več nikomur, ne morem« – in pokazala je z očmi na roke, ki so bolj in bolj drhte. Stiskala jih je k životu, da bi to prikrila in se

²⁷ Dramska igralka Cirila Škerlj-Medvedova je umrla nekaj dni pred tem obiskom.

²⁸ Vladimir Skrbinšek, ki mu očitno ni bila prav naklonjena.

opravičevala: »Tako sem nervozna, od veselja, ker sta prišla. Tako sem vesela, da se me tolikokrat spominjata, da mi pišeta.«

Soba je prostorna, posebej še zdaj, odkar se je »sopotnik« Pavle, tako ga imenuje, poslovil. Gotovo ena najlepših, dve okni proti gozdu. Bil sem skorajda presenečen nad lepo ureditvijo. Vendar – ko bi to ne bila – zadnja postaja Ljubljane, odkoder vodi ena sama pot.

»V mesto ne hodite več?« – »Samo včasih na pokopališče.« – »Vas kdo spremlja? – »Ne, zakaj? Družbe za klepetanje imam tukaj dovolj. Tja grem rada sama, šofer me počaka. Tudi obiske imam, veliko obiskov.« (Nehote sem pomislil, da gospa pretirava, da skuša prikriti osamelost, čeprav vem, da jo nekatere nekdanje učenke še kdaj obiščejo). »Zvečer ob sedmih pa sem že v svoji sobi in eno uro potem porabim za večerno toaleta.«

Soba je prijetna, če smemo uporabljati takšno besedo na tej zadnji postaji. »Pohištvo je vse moje, to sem zahtevala od ravnatelja, ko sva prišla s Pavletom sem.« »Tudi stoli?« – »Tudi, devet stolov imam«. Kolikokrat so vsaj trije od teh zasedeni? – tega vprašanja kajpada nisva izgovorila.

Ponudila nama je konjak in bonbone. »Hočete malo vode?« – »Ko bi imeli vodko, rusko« se je pošalila Vladoša. »To mi bo pa zagotovo prinesel Konjajev,²⁹ poglejte, pisal mi je iz Moskve. Tam predava, on je zdaj, no, kako se tistemu reče – pomočnik rektorja.« – »Dekan.« – »Da, dekan.«

Pripovedovala je anekdote. Solze in smeh. Po eni uri sva se poslovila. Objela naju je, stala na hodniku in molče gledala za nama. »Na svidenje še pred Novim letom. Pripeljal vam bom tudi naše gospe iz muzeja«.

»Čakala vas bom.«³⁰

²⁹ Aleksander Konjajev, univ. profesor agronomije, po rodu Rus.

³⁰ V naslednjem letu se je poslovila.

Povzetek

Dušan Moravec, je po desetletnem delu v Mestnem gledališču ljubljanskem, kjer je bil dramaturg, leta 1962 prevzel vodenje Slovenskega gledališkega muzeja, ki je imel tedaj svoje zelo utesnjene prostore na Cankarjevi cesti v Ljubljani. Nasledil je prijatelja in sodelavca Janka Travna, ki je leta 1952 postal prvi direktor muzeja in začel z zbiranjem skorajda nepreglednega gradiva o pretekli in polpretekli zgodovini slovenskega gledališča. Dušan Moravec je oktobra 1962, ko je prevzel vodenje muzeja, začel pisati svoj zasebni dnevnik, v katerem je popisoval danes skorajda nepredstavljljive težave, s katerimi s je srečeval pri vzpostavljanju vsaj osnovnih pogojev za muzejsko delo. Kljub lapidarnosti in včasih tudi žal daljšim časovnim presledkom, ko dnevniški zapisi niso nastajali, so ti »spominski fragmenti« silno dragoceni, saj opisujejo rojevanje ustanove, ki je brez dvoma, zelo pomembna za ohranjanje spomina na gledališko dogajanje na Slovenskem, saj je – kot je splošno priznano dejstvo – gledališče tista umetnost, ki je najbolj zavezana trenutku in zaradi tega tudi pozabi. Vse, kar ostane od predstave, so nekateri dokumenti, arhivsko gradivo (fotografije, scenski in kostumski osnutki, kritike, danes k sreči tudi video posnetki), a vse to vendarle ne more v popolnosti rekonstruirati duha nekega gledališkega dogodka izpred več desetletij. Poskrbeti pa je treba, da se ti materialni dokazi o neki duhovni avanturi, kar gledališka predstav brez dvoma je, ohranijo in da so na tak ali drugačen način dostopni tako strokovni kot ljubiteljski javnosti. Na žalost se pričujoči dnevnik končuje decembra 1968, medtem ko je Dušan Moravec ostal direktor Slovenskega gledališkega muzeja vse od oktobra 1975.

Summary

After ten years as a dramaturge with the Municipal Theatre of Ljubljana, Dušan Moravec in 1962 became director of the Slovene Theatre Museum which at the time was located in very confined premises on Cankarjeva in Ljubljana. He succeeded his friend and associate Janko Traven, who in 1952 was appointed the first director of the museum and began collecting vast amounts of material from the history of Slovene theatre. When he took over the management of the museum in October 1962, Dušan Moravec began writing a private diary, in which he described the now almost unimaginable difficulties which he encountered while trying to create at least basic conditions for the normal functioning of the museum. Despite its brevity and the occasional – and unfortunately – long intervals, during which not a single entry was written, these “memory fragments” are extremely valuable, for they describe the formation of an institution which is without doubt of extreme importance for the preservation of the memory of theatre activities in Slovenia. It is a generally acknowledged fact that theatre is a form of art most closely connected with the present moment and is therefore easily forgotten. All that remains of a performance is documents, archive material (photographs, set and costume sketches, reviews and, luckily today, video footage). But these things cannot fully reconstruct the spirit of a theatre event from several decades ago. Nevertheless, these material proofs of a spiritual adventure, which a theatre show undoubtedly is, must be preserved and made accessible to both experts and the general public. Unfortunately, the diary ends in December 1968, though Dušan Moravec was the director of the Slovene Theatre Museum until October 1975.

Summary

After ten years as a dramaturge with the Municipal Theatre of Ljubljana, Dušan Moravec in 1962 became director of the Slovene Theatre Museum which at the time was located in very confined premises on Cankarjeva in Ljubljana. He succeeded his friend and associate Janko Traven, who in 1952 was appointed the first director of the museum and began collecting vast amounts of material from the history of Slovene theatre. When he took over the management of the museum in October 1962, Dušan Moravec began writing a private diary, in which he described the now almost unimaginable difficulties which he encountered while trying to create at least basic conditions for the normal functioning of the museum. Despite its brevity and the occasional – and unfortunately – long intervals, during which not a single entry was written, these “memory fragments” are extremely valuable, for they describe the formation of an institution which is without doubt of extreme importance for the preservation of the memory of theatre activities in Slovenia. It is a generally acknowledged fact that theatre is a form of art most closely connected with the present moment and is therefore easily forgotten. All that remains of a performance is documents, archive material (photographs, set and costume sketches, reviews and, luckily today, video footage). But these things cannot fully reconstruct the spirit of a theatre event from several decades ago. Nevertheless, these material proofs of a spiritual adventure, which a theatre show undoubtedly is, must be preserved and made accessible to both experts and the general public. Unfortunately, the diary ends in December 1968, though Dušan Moravec was the director of the Slovene Theatre Museum until October 1975.